

Η Α.Μ. Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΗ ΣΥΝΑΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΚΑΘΗΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Τοῦ Μητροπολίτη Πάφου κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ.

Κάθε ταξίδι στήν Κωνσταντινούπολη εἶναι μιά ὀδυνηρή κατάδυση στό ἑλληνικό καί χριστιανικό μας παρελθόν, πού βιώνεται σέ πολλά ἐπίπεδα. Εἶναι ταυτόχρονα καί μιά ἀνά-
βαση στόν σύγχρονο Γολγοθᾶ τῆς Ὁρθοδοξίας καί τῆς Ρω-
μιοσύνης, πού μένουν ἀμετακίνητες ἐκεῖ, καί συσταύρωση
μαζί τους. Δέν μπορεῖς νά ἐπισκεφθεῖς τή Βασιλεύουσα χω-
ρίς νά ματώσει ἡ καρδιά σου, χωρίς νά ἀνοιγοῦν μέσα σου
πληγές ἀγιάτρευτες, δίχως νά σέ τυλίξει ἕνα πέπλο ἀπελπι-
σίας γιά τά, κατά ἄνθρωπον, ἀδιέξοδα, πού εἶναι πέραν ἀπό
ὁράτά.

Εἶναι γι' αὐτούς τοὺς λόγους πού στήν πρόσκληση τοῦ
Μακαριωτάτου νά τόν συνοδεύσω μαζί μέ τόν Μητροπολίτη
Κιτίου στή Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων
Ἐκκλησιῶν πού θά γινόταν στήν Κωνσταντινούπολη καί
στή συνέχεια νά μετάσχω μαζί του στό Παύλειο Συνέδριο, τό
ὁποῖο θά ἐπραγματοποιεῖτο τόσο στήν Κωνσταντινούπολη
ὅσο καί σέ ἄλλες πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καθώς καί στή
Ρόδο καί στήν Κρήτη, μοῦ δημιούργησε μιάν ἀναστάτωση.
Ἀνατάραξε συθέμελα τό εἶναι μου. Σμύρνη, Ἐφεσος, Πέργη,
Ἀττάλεια δέν εἶναι λέξεις πού μπορεῖς νά τίς προσπεράσεις
χωρίς νά νιώσεις μέσα σου ἰσχυροὺς κραδασμούς. Καί γιά
νά ἀντέξεις τίς ἐσωτερικές δονήσεις, πρέπει νά προετοιμα-
στεῖς κατάλληλα. Νά ἀφεθεῖς στήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, πού
μέσα ἀπό τίς περιπέτειες τῆς Ἱστορίας, τίς δηώσεις καί τίς

καταστροφές, τίς ταλαιπωρίες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί τοὺς ἐξευτελισμούς τῶν ἀντιπροσώπων του, ὁδηγεῖ μέσα ἀπὸ ἀτραπούς ἄγνωστες σ' ἐμᾶς ἐκεῖ πού Ἐκεῖνος θέλει.

Μιάν πρόγευση τῆς ὅλης ἐμπειρίας, πού ἐπρόκειτο νὰ βιώσουμε, εἶχα προσωπικά τό τετραήμερο 18 - 21 Ἰουνίου 2008, ὅταν, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσόστομου, πῆρα μέρος σέ πανορθόδοξη σύσκεψη, πού ἔγινε στή Ρόδο, μέ σκοπὸ τὴν προετοιμασία τῆς Σύναξης τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἡ Σύναξη τῶν Προκαθημένων θά γινόταν μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἐορτασμῶν τοῦ ἔτους 2008, τό ὁποῖο ἀνακηρύχθηκε ἀπὸ τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς «Ἔτος Ἀποστόλου Παύλου» μέ τὴ συμπλήρωση δύο χιλιάδων ἐτῶν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ κορυφαίου Ἀποστόλου.

Στὴ Ρόδο, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Μητροπολίτη Γαλλίας κ. Ἑμμανουήλ, οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν συζήτησαν ὅλα τὰ προβλήματα τῶν καιρῶν μας, ὑπὸ τό φῶς τῆς Ὁρθοδοξίας, τὰ ὁποῖα θά ἀπασχολοῦσαν καί τοὺς Προκαθημένους, καί ὑπέβαλαν σχετικὸ ὑπόμνημα πρὸς αὐτούς.

Τό βράδυ τῆς Τετάρτης 8ης Ὀκτωβρίου, ὁ Μακαριώτατος καί τὰ μέλη τῆς συνοδείας του ἀναχώρησαν εἰς Ἀθήνας, ἀπὸ ὅπου τό πρωῒ τῆς ἐπομένης μετέβησαν διὰ τῆς Ὀλυμπιακῆς Ἀεροπορίας στὴν Κωνσταντινούπολη. Στό ἴδιο ἀεροπλάνο συνταξίδευσε καί ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν κ. Ἱερώνυμο. Στό ἀεροδρόμιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑποδέχθηκε τίς δύο ἀντιπροσωπεῖες ὁμάδα Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ τόν Μητροπολίτη Ἰμβρου καί Τενέδου Κυρίλλο.

Μέ τὴ συνοδεία χαρμόσυνων κωδωνοκρουσιῶν, ὁ Μακαριώτατος καί ἡ συνοδεία του προσκύνησαν στὸν πάνσεπτο πατριαρχικὸ ναὸ καί στή συνέχεια συναντήθηκαν στό πατριαρχικὸ γραφεῖο μέ τόν Παναγιώτατο Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖο. Σ' ἓνα φιλικὸ κλίμα καί παρόντων

τῶν Προκαθημένων καί ὅλων τῶν μελῶν τῶν Ἀντιπροσωπειῶν τῶν Ἐκκλησιῶν Κύπρου καί Ἑλλάδος, τοῦ Ἀρχιεπικούπου Ἀμερικῆς καί Μητροπολιτῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης συνομίλησε μέ ὅλους μας ἐγκαρδίως γιά τά θέματα τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλά καί τοῦ κόσμου γενικότερα. Κατά τή διάρκεια τῆς συνομιλίας ἐφθάσε καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας μέ τή συνοδεία του. Ὅλοι μαζί παρακαθήσαμε στήν Πατριαρχική Τράπεζα. Ἀκολουθῶς τακτοποιηθήκαμε στό ξενοδοχεῖο «Movenpick».

Ἡ ἐπίσκεψη στό Φανάρι, τήν ἔδρα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δέν μπορεῖ σέ καμιά περίπτωση νά μή ἀγγίξει τίς πιό εὐαίσθητες ἐθνικές καί θρησκευτικές χορδές τῆς ψυχῆς τοῦ καθενός μας. Μιά φτωχική συνοικία, σκόπιμα παραμελημένη καί παραδομένη στή φθορά, ἀπό κοντόφθαλμες πολιτικές τῶν Τούρκων, κρύβει μέσα της συμπυκνωμένο τό μεγαλεῖο τοῦ Ἐθνους μας.

Ὅσες φορές κι ἂν περάσεις δίπλα ἀπό τήν «κεκλεισμένην πύλην» τοῦ Πατριαρχείου, τόν τόπο θυσίας τοῦ Ἐθνομάρτυρα Γρηγορίου τοῦ Ε', νιώθεις πάντα τήν ἴδια ἀνατριχίλα. Μά καί μέσα στό ναό, προσκυνώντας τά λείψανα τῶν μεγάλων ἀγίων Πατριαρχῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, μεταφέρεσαι νοερά στίς ταραγμένες, ἀλλά καί ἡρωϊκές ἐποχές τους. Πιό πέρα τό σκῆνωμα τῆς Ἀγίας Εὐφημίας σέ μεταφέρει στήν τέταρτη Οἰκουμενική Σύνοδο. Τότε πού μέ τρόπο θαυμαστό «τόν ὅρον ἐκύρωσε» τῆς Συνόδου. Ἀλλά καί ἡ εἰκόνα τῆς Παμμακαρίστου καί τά ἄλλα κειμήλια τοῦ γένους σέ κάνουν νά ξεχνιέσαι. Νά συνομιλεῖς μέ τούς εὐκλεεῖς προγόνους σου, νά συναντιέσαι μέ Αὐτοκράτορες καί Πατριάρχες, λογάδες τοῦ γένους, γνωστούς καί ἄγνωστους ἀνθρώπους, πού ἐκράτησαν ἄσβεστη τή φλόγα τῆς Ὁρθοδοξίας, τόσους αἰῶνες μέχρι τίς μέρες μας. Ἐξω ἀπό τό κατῶφλι τοῦ Πατριαρχείου σέ προσγειώνει ἡ τραγική πραγματικότητα, ἡ ἐρήμωση. Ἡ αἰχμαλωσία τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τά λίγα περίπτερα ἔξω ἀπό τό Πατριαρχεῖο, μέ πινακίδες καί προσκλήσεις στούς ἐπισκέπτες στά Ἑλληνικά, δείχνουν ἀπλῶς τήν προσπάθεια οἰκονο-

μικῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἐπισκεπτῶν. Δέν ἀνήκουν σέ Ἕλληνες, εἶναι κι αὐτά Τουρκικά.

Τό πρωῒ τῆς Παρασκευῆς 10ης Ὀκτωβρίου ἄρχισαν οἱ ἐργασίες τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στόν Πατριαρχικό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου. Μετά ἀπό σύντομη ιεροτελεστία, ὁ Παναγιώτατος κήρυξε δι' ἐκτεταμένης ὁμιλίας του τήν ἑναρξή τῶν ἐργασιῶν τῆς Πανορθοδόξου Συνάξεως. Ὁ Οἰκουμενικός Πα-

Ἀπό τήν ἑναρξή τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στόν πατριαρχικό ναό τοῦ Ἁγ. Γεωργίου στό Φανάρι.

τριάρχης ἀφοῦ καλωσόρισε ὅλους τοὺς συνέδρους, Προκαθημένους καί συνοδούς των, ἀνεφέρθη στή χρησιμότητα τέτοιων συνάξεων καί στήν ἰδιαιτερότητα τῆς συγκεκριμένης συνάξεως, πού γίνεται ἐξ αἰτίας τῆς ἐπετείου τῶν 2000 χρόνων ἀπό τή γέννηση τοῦ Παύλου. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπως τόνισε ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης, ὀφείλει πολλά στόν Παῦλο. Πρῶτον τήν ἵδρυση ἐκ μέρους του τῶν τοπικῶν αὐτο-

κεφάλων Ἐκκλησιῶν μας κι ὕστερα τό οἰκοδόμημα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας μας πού στηρίζεται στίς μοναδικές καί ἀπαράμιλλου ὕψους θεολογικές θέσεις του. Ὁ Παναγιώτατος χαρακτήρισε τόν Ἀπόστολο Παῦλο ὡς τόν πρῶτο θεολόγο τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καί ἀνεφέρθη σέ πολλές παροτρύνσεις του πρὸς τίς τοπικές Ἐκκλησίες τῆς ἐποχῆς του γιά τό θέμα αὐτό. Παραθέτοντας τήν παρατήρηση τοῦ Παύλου πρὸς τοὺς Γαλάτας: «Εἰ γάρ ἀλλήλους δάκνετε καί κατεσθίετε, βλέπετε μή ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε» (Γαλ. 5, 15), ὁ Πατριάρχης παρατήρησε, ὅτι τίποτα δέν λυποῦσε περισσότερο τόν Παῦλο ὅσο ἡ ἔλλειψη ἐνότητος καί ἀγάπης μεταξύ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Στήν ἀγωνιώδη φωνή τοῦ Παύλου: «Μεμέρισται ὁ Χριστός;» (Α' Κορ. 1, 13), ἔρχεται, κατὰ τόν Παναγιώτατο, ἡ παράκλησή του: «Παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἵνα τό αὐτό λέγητε πάντες καί μή ᾗ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ᾗτε δέ κατηγορησμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῷ καί ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ» (Α' Κορ. 1, 10).

Προχωρώντας ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης, ἀνέλυσε διὰ μακρῶν ὅτι ἡ ἐνότητα γιά τόν Ἀπόστολο Παῦλο δέν εἶναι ἀπλῶς ἐσωτερικό θέμα τῆς Ἐκκλησίας, γιατί ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας συνδέεται ἄρρηκτα μέ τήν ἐνότητα ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας. «Τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία», εἶπε χαρακτηριστικά ὁ Παναγιώτατος, «δέν πληροῦται ἐάν δέν περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ ὅλον τόν κόσμον».

Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης τόνισε στή συνέχεια τήν ἀνάγκη καί τό χρέος τῆς Ἱεραποστολῆς, καθὼς καί τήν ἀνάγκη τοῦ διαλόγου μέ τά σύγχρονα ρεύματα φιλοσοφικοῦ καί κοινωνικοῦ στοχασμοῦ καί προβληματισμοῦ, ὅπως καί μέ τίς διάφορες μορφές τέχνης καί πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας. Ἀνεφέρθη, ἐπίσης, στήν ἀνάγκη ὅπως ἡ Ἐκκλησία ἀποφεύγει νά τροφοδοτεῖ μέ ὅποιονδήποτε τρόπο τόν θρησκευτικό φανατισμό. Ἐκτενῇ ἀναφορά ἔκανε καί στήν κρίση στίς σχέσεις μεταξύ ἀνθρώπου καί φυσικοῦ περιβάλλοντος καί εἶπε πὼς εἶναι κοινὴ διαπίστωση, ὅτι τά αἷτια τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως εἶναι βαθύτατα πνευματικά καί ὀφείλονται

στήν ἀπληστία τοῦ ἀνθρώπου καί στόν εὐδαιμονισμό.

Ὁ Παναγιώτατος ἐνδιέτρεψε ἀκολούθως καί στήν εἰκόνα ἐλλιποῦς ἐνότητος πού παρέχει σήμερα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί πρότεινε ὅπως, μέ τήν ἔγκριση τῶν Ἱερῶν Συνόδων τῶν κατά τόπους Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἀναληφθοῦν οἱ ἀκόλουθες ἐνέργειες.

Ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου στή Σύναξη τῶν Προκαθημένων. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος μεταξύ τῶν Μητροπολιτῶν Πάφου Γεωργίου καί Κιτίου Χρυσοστόμου.

α) Δοθεῖ ὥθηση στήν προετοιμασία τῆς Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅπως αὕτη ἄρχισε μέ τίς Πανορθόδοξες Προσυνεδριακές Διασκέψεις.

β) Προωθηθεῖ ἡ ἐπίλυση τοῦ ἐκκρεμοῦντος θέματος τῆς

Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς.

γ) Ὑποστηριχθεῖ περισσότερον ἢ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στοὺς διαλόγους μέ τούς μή Ὁρθοδόξους.

δ) Ἐπιδειχθεῖ ἐνδιαφέρον γιά τήν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καί ὑποστηριχθεῖ ἀπό ὅλους ἡ σχετική πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

ε) Δημιουργηθεῖ διορθόδοξος ἐπιτροπή γιά θέματα Βιοηθικῆς.

Κλείνοντας τήν εἰσήγησή του, ὁ Παναγιώτατος ἐξέφρασε καί πάλιν τίς εὐχαριστίες του πρὸς τόν Θεόν πού εὐδόκησε ὥστε νά γίνει πραγματικότητα ἡ ἐπιθυμία του γιά συνάντησιν ὅλων, καί εἶπε πὼς ἡ ἀδελφική συναναστροφή, στίς μέρες τῆς Συνάξεως, ἀλλά καί τοῦ Παύλειου Συμποσίου, θά ἐνώσει ὅλους περισσότερον, «ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης».

Οἱ ἐργασίες τῆς Συνάξεως συνεχίστηκαν μέ τοποθετήσεις καί συζητήσεις, στίς ὁποῖες πῆραν μέρος οἱ Προκαθήμενοι, ἀλλά καί οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν, τό ἀπόγευμα τῆς Παρασκευῆς, ἀλλά καί τό πρωῒ τῆς ἐπομένης Σαββάτου 11 Ὀκτωβρίου. Περί τό μεσημέρι τοῦ Σαββάτου ὁλοκληρώθηκαν οἱ ἐργασίες τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων, μέ τήν ἔγκρισιν τοῦ ἀκολουθοῦ μηνύματος πού ὑπεγράφη ἀπό τούς Προκαθημένους ἢ τούς ἐκπροσώπους τους καί ἀνεγνώσθη τήν ἐπομένη, Κυριακή 12 Ὀκτωβρίου, ἀπό τοῦ ἄμβωνος τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ, κατὰ τή διάρκειαν τοῦ συλλειτούργου, ὑπό τοῦ Ἀρχιεπισκοπάρχου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἀρχιμανδρίτου Ἐλπιδοφόρου Λαμπρινιάδη:

«Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

1. Διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ οἱ Προκαθήμενοι καί οἱ Ἀντιπρόσωποι τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν συνήλθομεν ἀπό 10ης ἕως 12ης Ὀκτωβρίου 2008 εἰς Φανάριον τῇ προσκλήσει καί ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ ἐν ἡμῖν Πρώτου,

τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τοῦ ἔτους τούτου ὡς ἔτους τοῦ ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν Παύλου. Μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης διεβουλευθήμεν ἐπὶ τῶν ἀπασχολούντων τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν θεμάτων, συμμετασχόντες δέ εἰς τὰς ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις, ἐτελέσαμεν ἀπὸ κοινοῦ τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, σήμερον, τὴν 12ην Ὀκτωβρίου 2008, Κυριακὴν τῶν Ἀγίων Πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Κατ' αὐτάς τὰς ἡμέρας ἐνισχύθημεν διὰ τῆς ἀληθείας τῶν δωρεῶν τῆς θείας προνοίας πρὸς τὸν Ἀπόστολον τῶν Ἐθνῶν, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἀνεδείχθη εἰς ὑπέροχον «σκεῦος ἐκλογῆς» (Πράξ. 9, 15) τοῦ Θεοῦ καὶ λαμπρόν πρότυπον ἀποστολικῆς διακονίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

Τὸν Ἀπόστολον τοῦτον τιμῶσα κατὰ τό τρέχον σωτήριο ἐτος σύμπασα ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, προβάλλει ὡς πρότυπον πρὸς τό πλήρωμα αὐτῆς διὰ τὴν σύγχρονον μαρτυρίαν τῆς πίστεως ἡμῶν πρὸς «τούς ἐγγύς καὶ τούς μακράν» (Ἐφ. 2, 17).

2. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔχουσα τὴν συνείδησιν τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν εἰς εἰρηνικούς καὶ χαλεπούς καιρούς τῆς δισχλιετοῦς ἱστορικῆς πορείας αὐτῆς, δύναται καὶ ὀφείλει νὰ προβάλλῃ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον τὴν διδασκαλίαν ὅχι μόνον περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς παγκοσμιότητος τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου Αὐτοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπερβαίνονται πᾶσαι αἱ διασπάσεις τοῦ κόσμου καὶ βεβαιοῦται ἡ κοινὴ φύσις πάντων τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν τούτοις, ἡ ἀξιόπιστος προβολὴ τοῦ λυτρωτικοῦ αὐτοῦ μηνύματος προϋποθέτει τὴν ὑπέρβασιν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιπαραθέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐκτονώσεως τῶν ἐθνικιστικῶν, ἐθνοφυλετικῶν ἢ ἰδεολογικῶν παροξυσμῶν, διότι μόνον οὕτως ὁ λόγος τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ εὔρῃ τὴν δέουσιν ἀπήχῃσιν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον.

3. Ἐμπνεόμενοι ἀπό τήν διδασκαλίαν καί τό ἔργον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐπισημαίνομεν κατ' ἀρχάς τήν σπουδαιότητα, τήν ὁποίαν ἔχει διά τήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας καί, εἰδικώτερον, διά τήν διακονίαν πάντων ἡμῶν, τό χρέος τῆς Ἱεραποστολῆς, συμφώνως πρὸς τήν τελευταίαν ἐντολήν τοῦ Κυρίου: «Καί ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε τῇ Ἱερουσαλήμ καί πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καί Σαμαρείᾳ καί ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1, 8). Ὁ εὐαγγελισμός τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί τῶν μή πιστευόντων εἰς Χριστόν, ἀποτελεῖ ὑπέρτατον χρέος τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο τό χρέος δέν πρέπει νά ἐκπληροῦται ἐπιθετικῶς ἢ διά διαφόρων μορφῶν προσηλυτισμοῦ, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ, ταπεινοφροσύνῃ καί σεβασμῷ πρὸς τήν ταυτότητα ἐκάστου ἀνθρώπου καί τήν πολιτισμικήν ἰδιαιτερότητα ἐκάστου λαοῦ. Εἰς τήν ἱεραποστολικήν αὐτὴν προσπάθειαν ὀφείλουν νά συμβάλλουν πᾶσαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι μέ σεβασμόν εἰς τήν κανονικὴν τάξιν.

4. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀσκεῖ σήμερον τήν διακονίαν αὐτῆς εἰς ἓνα ταχύτατα ἐξελισσόμενον κόσμον, ὁ ὁποῖος καθίσταται πλέον ἀλληλένδετος χάρις εἰς τὰ μέσα ἐπικοινωνίας καί τήν ἐξέλιξιν τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων καί τῆς τεχνολογίας. Παραλλήλως, ὅμως, αὐξάνεται καί τό μέγεθος τῆς ἀποξενώσεως, τῶν διαιρέσεων καί τῶν συγκρούσεων. Οἱ χριστιανοὶ ἐπισημαίνουν ὅτι πηγὴ αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τόν Θεόν. Καμμία μετατροπὴ τῶν κοινωνικῶν δομῶν καί τῶν κανόνων συμπεριφορᾶς δέν εἶναι ἱκανή νά θεραπεύσῃ τήν κατάστασιν αὐτήν. Ἡ Ἐκκλησία ὑποδεικνύει συνεχῶς ὅτι ἡ ἁμαρτία ἡμπορεῖ νά καταπολεμηθῇ μόνον διά τῆς συνεργίας τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου.

5. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ἡ σύγχρονος μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας διά τὰ συνεχῶς διογκούμενα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου καθίσταται ἐπιτακτική, ὅχι μόνον διά τήν ἐπισήμανσιν τῶν προκαλούντων αὐτὰ αἰτίων, ἀλλά καί διά τήν ἄμεσον ἀντιμετώπισιν τῶν παρεπομένων τραγικῶν συνεπειῶν των. Αἱ ποικίλαι ἐθνικιστικά, φυλετικά, ἰδεολογικά καί θρησκευτικά ἀντιθέσεις τροφοδοτοῦν συ-

νεχῶς ἐπικινδύνους συγχύσεις ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀδιαμφισβήτητον ὄντολογικὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν θείαν δημιουργίαν. Ἡ ἱερότης τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου συμπίεζεται εἰς ἐπὶ μέρους διεκδικήσεις τοῦ «ἀτόμου», ἐνῶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν λοιπὴν θείαν δημιουργίαν ὑποτάσσεται εἰς τὴν χρηστικὴν ἢ καὶ καταχρηστικὴν αὐθαιρεσίαν του.

Αἱ διασπάσεις αὐταὶ τοῦ κόσμου εἰσάγουν ἄδικον ἀνισότητα συμμετοχῆς ἀνθρώπων ἢ καὶ λαῶν εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς Δημιουργίας· στεροῦν δισεκατομμύρια ἀνθρώπων τῶν βασικῶν ἀγαθῶν καὶ ὁδηγοῦν εἰς ἐξαθλίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος· προκαλοῦν μαζικὰς μεταναστεύσεις πληθυσμῶν, διεγείρουν ἐθνικιστικὰς, θρησκευτικὰς καὶ κοινωνικὰς διακρίσεις καὶ συγκρούσεις, καὶ ἀπειλοῦν τὴν παραδοσιακὴν ἐσωτερικὴν συνοχὴν τῶν κοινωνιῶν. Αἱ συνέπειαι αὐταὶ εἶναι ἐπαχθέστεραι, διότι συνδέονται ἀρρήκτως πρὸς τὴν καταστροφήν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ ὅλου οἰκοσυστήματος.

6. Οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ συμμερίζονται μετὰ τῶν ἄλλων, θρησκευομένων ἢ μὴ ἀνθρώπων τοῦ πλανήτου, τὴν εὐθύνην διὰ τὴν σύγχρονον κρίσιν, διότι ἠνέχθησαν ἢ συνεβιβάσθησαν ἀκρίτως καὶ πρὸς ἀκραΐας ἐπιλογὰς τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς τὴν ἀξιόπιστον ἀντιπαράθεσιν πρὸς αὐτάς τοῦ λόγου τῆς πίστεως. Ἐχουν, συνεπῶς, καὶ αὐτοὶ μείζονα ὑποχρέωσιν νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ὑπέρβασιν τῶν διασπάσεων τοῦ κόσμου.

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία διὰ τὴν ὄντολογικὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τῆς θείας δημιουργίας, ὡς αὕτη ἐκφράζεται διὰ τοῦ ὅλου μυστηρίου τοῦ ἐν Χριστῷ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου, ἀποτελεῖ θεμελιώδη βάσιν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν κόσμον.

7. Αἱ προσπάθειαι παραμερισμοῦ τῆς θρησκείας ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἀποτελοῦν κοινὴν τάσιν πολλῶν συγχρόνων κρατῶν. Ἡ ἀρχὴ τῆς κοσμικότητος τοῦ κράτους δύναται

μέν νά διατηρῆται, εἶναι ὅμως ἀνεπίτρεπτος ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς ὡς ριζικῆς περιθωριοποιήσεως τῆς θρησκείας ἀπὸ ὅλας τὰς σφαίρας τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ.

8. Τό χάσμα μεταξύ πλουσίων καί πτωχῶν διευρύνεται δραματικῶς ἐξ αἰτίας τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα μανιακῆς κερδοσκοπίας ἐκ μέρους οἰκονομικῶν παραγόντων καί στρεβλῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἡ ὁποία, στερουμένη ἀνθρωπολογικῆς διαστάσεως καί εὐαισθησίας, δέν ἐξυπηρετεῖ, τελικῶς, τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπότητος. Βιώσιμος οἰκονομία εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία συνδυάζει τὴν ἀποτελεσματικότητα μέ τὴν δικαιοσύνην καί τὴν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην.

9. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν σχέσεων τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει ἀποφύγει νά ἐπιζητῇ τὴν κηδεμονίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναζητήσεως καί νά λαμβάνη θέσιν ἐπὶ παντός ἐπιστημονικοῦ ἐρωτήματος. Διὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἀντίληψιν ἡ ἐλευθερία τῆς ἐρέυνης ἀποτελεῖ θεόσδοτον δῶρον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Συγχρόνως, ὅμως, πρὸς αὐτὴν τὴν κατάφασιν, ἡ Ὁρθοδοξία ἐπισημαίνει τοὺς κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ὑποκρύπτονται εἰς ὠρισμένα ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα, τὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καί τὴν ὑπαρξὶν μιᾶς ἄλλης «γνώσεως», ἡ ὁποία δέν ὑπάγεται ἀμέσως εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν πεδίον. Ἡ γνώσις αὕτη ἀποδεικνύεται πολλαπλῶς ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὀρθὴν ὀριοθέτησιν τῆς ἐλευθερίας καί τὴν ἀξιοποίησιν τῶν καρπῶν τῆς ἐπιστήμης διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ καί τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου.

10. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία φρονεῖ ὅτι ἡ τεχνολογική καί οἰκονομική πρόοδος δέν ἐπιτρέπεται νά ὀδηγοῦν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ περιβάλλοντος καί τὴν ἐξάντλησιν τῶν φυσικῶν πόρων. Ἡ ἀπληστία διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἐπιθυμιῶν ὀδηγεῖ εἰς τὴν πτώχευσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ περιβάλλοντος. Δέν πρέπει νά λησμονῆται ὅτι ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς γῆς δέν εἶναι μόνον περιουσία τοῦ

άνθρώπου αλλά, πρωτίστως, δημιουργία τοῦ Θεοῦ: «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τό πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ» (Ψαλ. 23, 1). Ὅφείλομεν νά ἐνθυμώμεθα ὅτι, ὄχι μόνον αἱ σημεριναί, ἀλλά καὶ αἱ μελλοντικάι γενεαί ἔχουν δικαίωμα ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν, τά ὅποια μᾶς ἔδωσε ὁ Δημιουργός.

11. Ὑποστηρίζοντες σταθερῶς πᾶσαν εἰρηνικὴν προσπάθειαν δικαίως λύσεως τῶν ἀναφυομένων συγκρούσεων, χαίρετιζομεν τὴν στάσιν τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωσίας καὶ Γεωργίας κατὰ τὴν περίοδον τῆς προσφάτου πολεμικῆς συρράξεως καὶ τὴν ἀδελφικὴν συνεργασίαν αὐτῶν. Αἱ δύο Ἐκκλησίαι ἐπέτελεσαν κατ' αὐτόν τόν τρόπον τό χρέος τῆς διακονίας τῆς καταλλαγῆς. Ἐλπίζομεν ὅτι αἱ ἀμοιβαῖαι ἐκκλησιαστικάι προσπάθειαι θά συμβάλουν εἰς τὴν ὑπέρβασιν τῶν τραγικῶν συνεπειῶν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τὴν ταχύτεραν συμφιλίωσιν τῶν λαῶν.

12. Εἰς τὴν διογκουμένην σύγχυσιν τῆς ἐποχῆς μας ὁ θεσμός τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ γάμου ἀντιμετωπίζει κρίσιν. Ἡ Ἐκκλησία ἐν πνεύματι κατανοήσεως τῶν νέων συνθέτων κοινωνικῶν συνθηκῶν ὀφείλει νά ἀναζητήσῃ τρόπους πνευματικῆς συμπαράστασεως καὶ γενικωτέρας ἐνισχύσεως τῶν νέων καὶ πολυμελῶν οἰκογενειῶν.

Ἰδιαιτέρως στρέφομεν τὴν σκέψιν ἡμῶν πρὸς τοὺς νέους, διὰ νά τοὺς καλέσωμεν νά μετέχουν ἐνεργῶς τόσον εἰς τὴν λατρευτικὴν καὶ ἀγιαστικὴν ζωὴν, ὅσον καὶ εἰς τό ἱεραποστολικόν καὶ κοινωνικόν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, μεταφέροντες εἰς αὐτὴν τοὺς προβληματισμούς καὶ τὰς προσδοκίας αὐτῶν, δεδομένου ὅτι ἀποτελοῦν ὄχι μόνον τό μέλλον, ἀλλά καὶ τό παρόν τῆς Ἐκκλησίας.

13. Οἱ Προκαθήμενοι καὶ οἱ Ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀγιωτάτων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἔχοντες πλήρη ἐπίγνωσιν τῆς σοβαρότητος τῶν ἀνωτέρω προβλημάτων καὶ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν ἄμεσον ἀντιμετώπισίν των ὡς «ὑπηρέται Χριστοῦ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ» (Α' Κορ. 4, 1), διακηρύττομεν ἐξ αὐτῆς τῆς ἑδρας τῆς Πρωτοθρόνου Ἐκκλησίας καὶ

ἐπαναβεβαιοῦμεν:

α) Τὴν ἀταλάντευτον θέσιν καὶ ὑποχρέωσιν ἡμῶν πρὸς διασφάλισιν τῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ «ἅπαξ παραδοθείση τοῖς ἁγίοις πίστει» (Ἰούδα 3) τῶν Πατέρων ἡμῶν, τῇ αὐτῇ κοινῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ, καὶ τῇ πιστῇ τηρήσει τοῦ κανονικοῦ συστήματος διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ εἰρήνης διευθετήσεως τῶν ἐκάστοτε τυχόν ἀναφυομένων προβλημάτων εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις ἡμῶν.

β) Τὴν βούλησιν ἡμῶν διὰ τὴν ταχεῖαν θεραπείαν πάσης κανονικῆς ἀνωμαλίας προελθούσης ἐξ ἱστορικῶν συγκυριῶν καὶ ποιμαντικῶν ἀναγκῶν, ὡς ἐν τῇ λεγομένη Ὁρθοδόξῳ Διασπορᾷ, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ὑπερβάσεως πάσης τυχόν ξένης πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον ἐκκλησιολογίαν ἐπιρροῆς. Πρὸς τοῦτο, χαιρετίζομεν τὴν πρότασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ συγκαλέσῃ διὰ τὸ θέμα τοῦτο, ὡς καὶ διὰ τὴν συνέχισιν τῆς προετοιμασίας τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, Πανορθοδόξους Διασκέψεις ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς ἔτους 2009, εἰς τὰς ὁποίας, συμφώνως πρὸς τὴν ἰσχύσασαν πρὸ τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων τῆς Ρόδου τάξιν καὶ πρακτικὴν, θὰ προσκαλέσῃ ἀπάσας τὰς Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας.

γ) Τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ὅπως, παρὰ τὰς οἰασδήποτε δυσκολίας, συνεχίσωμεν τοὺς θεολογικοὺς διαλόγους μετὰ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ τοὺς διαθρησκειακοὺς διαλόγους, ἰδιαιτέρως μετὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἰσλάμ, δοθέντος ὅτι ὁ διάλογος ἀποτελεῖ τὸν μόνον τρόπον ἐπιλύσεως τῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαφορῶν, ἰδιαιτέρως εἰς μίαν ἐποχὴν, ὡς ἡ σημερινή, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ παντοῖαι διαιρέσεις, περιλαμβανομένων καὶ ἐκείνων ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, ἀπειλοῦν τὴν εἰρήνην καὶ ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων.

δ) Τὴν ὑποστήριξιν ἡμῶν πρὸς τὰς πρωτοβουλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καθὼς καὶ ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, διὰ τὴν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ σημερινή οικολογικὴ κρίσις, ὡς ὀφειλομένη καὶ εἰς πνευματικούς καὶ ἠθικούς λόγους, καθιστᾷ ἐπιτακτικόν τὸ

χρέος τῆς Ἐκκλησίας ὅπως συμβάλῃ διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς πνευματικῶν μέσων, εἰς τὴν προστασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀπληστίας. Πρὸς τοῦτο ἐπαναβεβαιοῦμεν τὸν καθορισμὸν τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, πρώτης ἡμέρας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, ὡς ἡμέρας εἰδικῶν προσευχῶν διὰ τὴν προστασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑποστηρίζομεν τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θέματος τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἰς τὴν κατηχητικὴν, κηρυγματικὴν καὶ ἐν γένει ποιμαντικὴν δρᾶσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν, ὡς τοῦτο ἤδη συμβαίνει εἰς ὠρισμένας ἐξ αὐτῶν.

ε) Τὴν ἀπόφασιν ὅπως προβῶμεν εἰς τὰς ἀναγκαίας ἐνεργείας, ἵνα συσταθῇ Διορθόδοξος Ἐπιτροπὴ πρὸς μελέτην τῶν θεμάτων Βιοηθικῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ κόσμος ἀναμένει καὶ τὴν τοποθέτησιν τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ταῦτα ἀπευθύνοντες πρὸς τὸν ἀνὰ τὸν κόσμον Ὁρθόδοξον λαόν καὶ τὴν οἰκουμένην, εὐχόμεθα «ἔτι καὶ ἔτι» ἡ εἰρήνη, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπικρατήσουν τελικῶς εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων.

«Τῷ δέ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργοῦμένην ἐν ἡμῖν, αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Ἐφεσίους 3, 20-21). Ἀμήν!

Ἐν Φαναρίῳ, τῇ 12ῃ Ὀκτωβρίου 2008.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος

† Ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόδωρος

† Ὁ Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος

† Ὁ Ἱεροσολύμων Θεόφιλος

† Ὁ Μόσχας Ἀλέξιος

† Ὁ Μαυροβουνίου Ἀμφιλόχιος (ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας Σερβίας)

† Ὁ Τρανσυλβανίας Λαυρέντιος (ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας Ρουμανίας)

† Ὁ Βιδινίου Δομετιανός (ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας Βουλγαρίας)

† Ὁ Ζουκδίδι Γεράσιμος (ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας Γεωργίας)

† Ὁ Κύπρου Χρυσόστομος

† Ὁ Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος

† Ὁ Βρότσλαβ Ἱερεμίας (ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας Πολωνίας)

† Ὁ Τιράνων Ἀναστάσιος

† Ὁ Τσεχίας καί Σλοβακίας Χριστοφόρος».

Στίς 1 μ.μ. τοῦ Σαββάτου 11 Ὀκτωβρίου ἦτο προγραμματισμένο γεῦμα σέ ἐστιατόριο τῆς Κωνσταντινούπολης, ἐνῶ στίς 5.30' μ.μ. θά γινόταν ἡ ἐναρκτήρια συνεδρία τοῦ Παύλειου Συμποσίου στό ξενοδοχεῖο, ὅπου εἶχαν καταλύσει ὅλες οἱ ἀντιπροσωπεῖες. Ἐπειδή ὁ χρόνος στήν πόλη τῶν ὀνείρων κάθε Ἑλληνα εἶναι πολύτιμος καί ἡ διάθεση ἔστω καί ἐνός λεπτοῦ τῆς ὥρας γιά ξεκούραση θά συνιστοῦσε τό λιγότερο ἀσέβεια, σ' αὐτό τό διάστημα προσωπικά προγραμματίσαμε μιά ἐπίσκεψη - προσκύνημα στήν Χαλκηδόνα, στήν Ἀσιατική πλευρά τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Γύρω ἀπό τή μεγάλη μορφή τοῦ Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνης Μελίτωνος εἶχαν ἀναπτυχθεῖ μέσα μου, ἀπό τά μαθητικά μου χρόνια, ὁράματα καί προσδοκίες ἐπίσκεψης στήν πρώτη αὐτή Μητρόπολη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐφερνα πολλές φορές στή μνήμη μου τά λόγια τοῦ μακαριστοῦ ἐκείνου Γέροντος πού διάβασα σ' ἓνα ἐλλαδικό περιοδικό κατὰ τήν ἐνθρόνισή του, τό 1966, καί πού ἀπό τότε εἶχα ἀποστηθίσει: «Ἦλθομεν, ἵνα ὁμοῦ μεθ' ὑμῶν τελέσωμεν τήν ἱεράν μυσταγωγίαν τοῦ χρέους τῶν ὀλίγων...». Κι ἂν τότε τό χριστιανικό στοιχεῖο ἦταν ἀριθμητικά μικρό, τί θά λέγαμε σήμερα; Ἐφερα πάλι στή μνήμη μου ἐκεῖνα πού μέ τόση παραστατικότητα ἔλεγε ὁ μέγας αὐτός Ἱεράρχης καί πού σήμερα νιώθω νά συνιστοῦν μιάν ἀσκήκη ὑποθήκη καί στούς δικούς μας ὤμους γιά ὅσα ἀπεργάζεται καί γιά τήν Κύπρο ἢ Τουρκία. «... Πάντοτε οἱ ὀλίγοι ἐφύλαξαν Θερμοπύλας, οἱ ὀλίγοι ἐκράτησαν τήν ὑπερτάτην ὥραν τοῦ χρέους. Πολλάκις οἱ ἀδύνατοι καί οἱ μόνοι, ὡς ἀγνοούμενοι, κατέβαλαν τό βαρύν τιμήμα τῶν σφαλμάτων, τῶν φιλοδοξιῶν καί τῶν εὐθυνῶν ὑπολογισμῶν καί ἐξάλλων λόγων καί ἔργων ἄλλων, ἐστερημένων τῆς πλήρους θεωρίας τοῦ ὅλου δράματος. ... Μή λη-

σμονῶμεν, ὅτι ὀλίγοι ἐβάστασαν σταυρούς ὑπέρ τῶν πολλῶν καί ὅτι εἷς ἐσταυρώθη ὑπέρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων Χριστός, ὁ ἀναστάς ἀπὸ τῶν νεκρῶν».

Ἦθελα νά δῶ τούς χώρους πού ἐκινήθη αὐτή ἡ μεγάλη προσωπικότητα τῆς Ἐκκλησίας μας, νά προσκυνήσω στόν καθεδρικό ναό τῆς Ἀγίας Τριάδος, στό ναό τῆς Ἀγίας Εὐφημίας, ἐκεῖ ὅπου ἔγινε ἡ Δ' (ἐν Χαλκηδόνι) Οἰκουμενική Σύνοδος. Κι ἦταν εὐτύχημα πού τίς ἐργασίες τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων παρακολουθοῦσε, ὡς ἀπεσταλμένος ἐφημερίδων καί ραδιοτηλεοπτικῶν σταθμῶν, ὁ δημοσιογράφος Ἀριστείδης Βικέτος, ἄνθρωπος ἐξοικειωμένος μέ τούς χώρους τῆς Κωνσταντινούπολης καί τῆς Χαλκηδόνος. Τόν παρακάλεσα καί πήγαμε μαζί στήν Χαλκηδόνα.

Τά παράξενα βλέμματα τῶν Τούρκων, λόγω τῆς ἀμφίεσής μου, στό πλοιάριο πού μᾶς μετέφερε στήν Ἀσιατική ἀκτὴ, δέν μέ ἀπασχολοῦσαν. Βυθισμένος στὶς σκέψεις μου πάλευα μέ τὰ συναισθήματά μου. Πῶς ὁ Θεός ἐπέτρεψε τέτοια καταστροφή; Ἐκεῖ πού ἐλατρεύετο ὁ ἀληθινός Θεός καί ὁ Σταυρός ὑψωνόταν περήφανος στοὺς αἰθέρες, σήμερα νά κυριαρχεῖ ἡ ἡμισέληνος! Ἐκεῖ πού πολλάκις οἱ «θεοφόροι πατέρες» συνῆλθαν, νά συνωθοῦνται χοτζάδες καί μουεζίνες! Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅμως, σκεφτόμουν ὅτι μέ τὴ στενὴ καί περιορισμένη λογικὴ μας δέν θά πρέπει νά προδικάζουμε τὴν ἀνεξιχνίαστη βουλή τοῦ Θεοῦ, οὔτε καί νά προκαταλαμβάνουμε τούς θεῖους σχεδιασμούς. Τό τέλος κάθε δοκιμασίας ἀναμένεται νά εἶναι ἀγαθόν, ἀφοῦ «πολυεύσπλαγχνός ἐστὶν ὁ Κύριος καί οἰκτίρμων» (Ἰακ. 5, 11).

Στὴν εἴσοδο τοῦ περικαλλοῦς καί πεντακάθαρα καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Τριάδος μᾶς περίμενε ὁ ἐφημέριος, Οἰκονόμος Βασίλειος. Εἶχε τελειώσει τὸν ἑσπερινό καί, εἰδοποιημένος ἀπὸ τὸν κ. Βικέτο, μᾶς περίμενε μέ πολλή ἀγάπη, θέλοντας νά μάθει νέα κι ἀπὸ τὴν Κύπρο, ὅπου διαμένουν μέ τίς οἰκογένειές τους οἱ δύο κόρες του. Ἡ ξενάγηση λεπτομερὴς καί μέ πολύ μεράκι. Ἐγώ, ὅμως, βίωνα πρωτόγνωρα συναισθήματα, πού μέ βύθιζαν ὅλο καί περισσότερο

στόν éαυτό μου. Ένωθα νά χάνομαι στό παρελθόν. Προσπαθοῦσα νά συλλάβω τήν προσφορά τῶν ἐλάχιστων φυλάκων τῶν Θερμοπυλῶν πού ἔμεναν ἐκεῖ. Νά διαγνώσω μιάν ἔξοδο ἀπό τά τρομερά ἀδιέξοδα, ἀπό τήν ἀναπόδραστη ροή τῶν πραγμάτων. Ρώτησα ἂν ὑπάρχει σχολεῖο ἑλληνικό καί ἡ ἀπάντηση ἦταν καταφατική. Ὅμως, μέ ἓνα μοναδικό μαθητή! Πέρυσι ἦταν τέσσερις. Φέτος ἔμεινε ἓνας. Κι οἱ Τοῦρκοι πιά δέν βιάζονται. Ἐκαμαν τή δουλειά τους. Τώρα ἀφήνουν τό χρόνο νά ἀποτελειώσῃ τό ἔργο τους.

Στό νάρθηκα τοῦ ναοῦ ἀναθηματικές ἐπιγραφές μιλοῦν γιά τίς ἀνακαινίσεις τοῦ ναοῦ. Ἡ τελευταία ἔγινε ἐπὶ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωακείμ, πού, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ προϊστάμενος τοῦ ναοῦ, ἀγάπησε πολύ τή Χαλκηδόνα καί πού σήμερα, «κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος», βρίσκεται βαριά ἄρρωστος στό κρεβάτι τοῦ πόνου.

Σχεδόν τρέχοντας, λόγω τῆς ὥρας πού προχωροῦσε πολύ γρήγορα, περνώντας μέσα ἀπό ἓνα πλῆθος νεαρῶν Τούρκων πού ἔκαναν τόν περίπατό τους ἐκεῖνο τό ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου, φθάσαμε στό ναό τῆς Ἀγίας Εὐφημίας. Μᾶς ἀνοιξε ἓνας Συροχριστιανός. Πολλοί ναοί μας στήν Κωνσταντινούπολη ἔχουν σάν φύλακες ἢ νεωκόρους Συροχριστιανούς. Οἱ δικοί μας ἔχουν φύγει, ἐξηγεῖ ὁ π. Βασίλειος. Αὐτοί δέν ἔχουν ἀξιώσεις ποιότητας ζωῆς, ὅπως οἱ δικοί μας, γι' αὐτό καί μένουν. Μᾶς προκαλοῦν, μάλιστα, συνεχίζει ὁ π. Βασίλειος, λέγοντάς μας ὅτι ἀργά ἢ γρήγορα τά προσκυνήματά σας θά 'ναι δικά μας.

Ὁ π. Βασίλειος μᾶς εἶπε πῶς ἡ Ἐκκλησία διατηρεῖ ἀκόμα κάποια περιουσία στήν περιοχή, πού δέν ἔχει μέχρι στιγμῆς ἀρπαγεῖ ἀπό τίς Τουρκικές, ἀρχές. Ἐνα καφενεῖο - ζαχαροπλαστεῖο, μάλιστα, τό ἔχει ἐνοικιασμένο σέ κάποιους Ἕλληνες. Εἶναι τό μόνο ἑλληνικό καφενεῖο - ζαχαροπλαστεῖο πού λειτουργεῖ, ξακουστό γιά τήν ποιότητα τῶν προϊόντων του. Δέν ἦταν δυνατό νά ἀποποιηθῶ ἓνα καφέ σ' αὐτό τό ζαχαροπλαστεῖο. Ἀκόμα κι ἂν δέν μέ προσκαλοῦσαν θά προκαλοῦσα ἐγώ τήν πρόσκληση. Ἦθελα νά δῶ τοὺς ἀνθρώ-

πους αὐτούς, τούς μάρτυρες τῆς φυλῆς μας, πού μέσα σ' ἓνα κατακλυσμό ἐπήλυδων, ἀλλοθρήσκων καί ἀλλοφύλων μένουν στήν πατρώα γῆ. Τά συναισθήματα καί ἐκεῖ ἀνάμεικτα. Οἱ τρεῖς Ρωμηοί πού ἐργάζονται ἐκεῖ εἶναι προχωρημένης ἡλικίας. Νιώθεις, ὅμως, διαφορετικά πού ἀκοῦς τήν Ἑλληνική γλῶσσα νά μιλιέται ἀκόμα σέ χώρους ἱερούς. Οἱ μόνοι Ἕλληνες πελάτες τοῦ καφενεῖου ἡμᾶσταν ἐμεῖς. Τό ὑποστατικό ἦταν ὑπερπλήρες μέ νεαρούς Τούρκους. Βρῆκαν λίγο χρόνο, οἱ ὁμογενεῖς, καί μᾶς πλησίασαν. Κι ἡ συνομιλία πάλι μᾶς διαλύει ψυχικά. Ζοῦν σάν διχασμένες προσωπικότητες. Τά παιδιά τους εἶναι στήν Ἑλλάδα, σ' ἓνα ἀσφαλέςτερο μέρος. Αὐτοί δέν μποροῦν νά φύγουν ἀπ' ἐδῶ. τὰ παιδικά βιώματά τους τούς κρατοῦν δεμένους μέ τά μέρη αὐτά. Δέν μποροῦν νά παραγράψουν τό παρελθόν τους. Δέν μποροῦν, ὅμως, καί νά δεσμεύσουν τὰ παιδιά τους σέ μιά δυστυχία καί μιάν ἀβεβαιότητα πού ἔζησαν οἱ ἴδιοι. Φεύγοντας ἀπό τήν Χαλκηδόνα σκεφτόμουν τό γνωστό χωρίον τῆς Σωσάννας: «Στενά μοι πάντοθεν». Μόνο ὁ Θεός μπορεῖ νά δώσει λύση στά ἀδιέξοδα πού μᾶς κυκλώνουν.

Ἐπιστρέψαμε στό ξενοδοχεῖο, ὅταν εἶχε ἤδη γίνει ἡ ἐναρξη τοῦ Παυλείου Συνεδρίου καί εἶχε κάμει τήν ἐναρκτήρια ὁμιλία του ὁ Πατριάρχης. Κι ἐκεῖνος, ὅμως, ἱκανοποιήθηκε, ὅταν, μαζί μέ τόν κ. Βικέτο, τόν πληροφορήσαμε γιά τόν λόγο τῆς ἀπουσίας μας. Εἶχε διατελέσει κι ὁ ἴδιος Μητροπολίτης Χαλκηδόνας καί γνοιάζεται ιδιαίτερα γιά τήν Γεροντική αὐτή Μητρόπολη. Κύπριοι καί Κωνσταντινουπολίτες καταλαβαινόμαστε. Καί στόν ἴδιο τόν Πατριάρχη, μήπως, δέν θά ὑπάρχει σφοδρή ἐπιθυμία νά ἐπισκεφθεῖ τὰ δικά μας σεβάσματα;

Μετά τήν κύρια εἰσήγηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, πού εἶχε θέμα «Ὁ Παῦλος ὡς Ἀπόστολος, Ποιμὴν καί Θεολόγος», ἀκολούθησε εἰσήγηση ἀπό τόν Ἐπίσκοπο τοῦ Durham, Tom Wright, μέ θέμα: «Ὁ Χριστός, ὁ Κύριος τῆς δόξης. Ἐσχατολογία στόν Παῦλο».

Τήν Κυριακή 12 Ὀκτωβρίου ἔγινε συλλείτουργο τῶν Προ-

καθημένων καί εκπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὸν Πατριαρχικό Ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Στόν Ὁρθρο χοροστάτησε ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἐνῶ στή Θεία Λειτουργία συλλειτουργήσαν μέ τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη οἱ Πατριάρχες Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καί

*Ἀπό τό συλλείτουργο τῶν Προκαθημένων καί
τῶν Ἐκπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν
στόν πατριαρχικό ναό τοῦ Ἁγ. Γεωργίου στό Φανάρι.*

Μόσχας, οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Κύπρου, Ἀθηνῶν, Ἀλβανίας καί Τσεχίας - Σλοβακίας, οἱ Προκαθημένοι τῶν Αὐτόνομων Ἐκκλησιῶν Φιλλανδίας καί Ἑσθονίας, καθώς καί οἱ Μητροπολίτες: Μαυροβουνίου (Ἐκκλησία Σερβίας), Τρανσυλβανίας (Ἐκκλησία Ρουμανίας), Βιδινίου (Ἐκκλησία Βουλγαρίας), Ζουκδίδι καί Τσαϊσι (Ἐκκλησία Γεωργίας) καί Βρότσλαβ καί Στέσιν (Ἐκκλησία Πολωνίας). Συλλειτουργήσαν,

ἐπίσης, ὁ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς, ὁ Μητροπολίτης Κιέβου καί ὁ Μητροπολίτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας στήν Ἑσθονία.

Μετά τό Εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀνέγνωσε ἀπό τοῦ ἁμβωνος τό Μήνυμα τῶν Προκαθημένων, πού ἀπευθύνεται πρὸς ὁλόκληρο τὸν κόσμο.

Μετά τό πέρας τῆς Θείας Λειτουργίας οἱ Προκαθήμενοι μετέβησαν στήν Ἱερά Μονή Βαλουκλῆ, ὅπου τέλεσαν Τρισάγιο πρὸ τῶν τάφων τῶν ἀοιδίμων Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν. Ἀκολούθησε ἐπίσημο γεῦμα σέ ἐστιατόριο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετά τό ὁποῖο οἱ Πατριάρχες Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καί Μόσχας ἀνεχώρησαν στίς ἑδρες τους. Οἱ ὑπόλοιποι Προκαθήμενοι καί Ἱεράρχες, καθώς καί τά μέλη τοῦ Παυλείου Συνεδρίου ἀνεχώρησαν, ἀργά τό ἀπόγευμα, διά ναυλωμένον ἀεροσκάφος γιά τήν Σμύρνη. Ἡ δεύτερη φάση τοῦ Συνεδρίου θά ἐπραγματοποιεῖτο, ὅπως εἶχε ἤδη προγραμματισθεῖ, σέ πόλεις πού ἐπεσκέφθη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί βρίσκονταν στά ὅρια τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δηλαδή στήν Ἐφεσο, στήν Ἀττάλεια, στήν Πέργη, στή Λίνδο τῆς Ρόδου καί στούς Καλούς Λιμένας τῆς Κρήτης.

Ἡ Σμύρνη εἶναι μιά ἄλλη ἀνοικτή πληγή γιά κάθε Ἕλληνα. Τό ξενοδοχεῖο, στό ὁποῖο φιλοξενηθήκαμε, βρισκόταν στό λιμάνι τῆς πόλης. Κατά κακή συγκυρία, τό δωμάτιο, πού μοῦ παραχωρήθηκε, εἶχε σάν θέα ὅλη τήν ἀνοικτοσύνη τοῦ λιμανιοῦ. Ἐνίωσα μέ τήν πρώτη ματιά μιά δυσφορία νά μέ καταλαμβάνει. Τά αὐτιά μου γέμισαν μέ οἰμωγές καί θρήνους τῶν κατοίκων τῆς Ἰωνίας πού κατασφάζονταν ἐκεῖ, στήν προσπάθειά τους νά διαφύγουν πρὸς τήν κυρίως Ἑλλάδα. Οἱ συνειρμοί ἔφεραν μπροστά μου καί τή φυγή τοῦ δικοῦ μας λαοῦ τό 1974, ἀπό τίς πατρογονικές τους ἐστίες, κάτω ἀπό τήν πίεση καί τήν ἐπιδρομή τῶν ἰδιων βαρβάρων. Στήν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ ἔφιππος καί δείχνοντας πρὸς τό Αἰγαῖο ἦταν ὁ σφαγέας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας,

ὁ Ἀτατούρκ. Χωρίς νά τό ἐπιδιώκεις ἔρχονται στό μυαλό σου καί τά περί «συνωστισμοῦ» τῶν ἑλληνόφωνων ἀσπόνδουλων «ἱστορικῶν», οἱ ὅποιοι, «τοῖς ῥήμασι τῶν ξένων πειθόμενοι», προσπαθοῦν νά ἀφαιρέσουν τήν ἱστορική μνήμη ἀπό τό λαό μας καί νά τόν παραδώσουν ὡς εὐκόλη λεία στούς ποικίλους ἐχθρούς του.

Ἡ νύκτα ἐκείνη, τῆς 12ης Ὀκτωβρίου, ἦταν γιά μένα φοβερή. Δέν ἔκλεισα οὔτε γιά μιά στιγμή τά μάτια μου. Δέν μποροῦσε νά μέ πάρει ὁ ὕπνος. Τά γεγονότα τοῦ 1922 ἦταν μπροστά μου σάν μιά εἰκόνα ζωντανή. Τό πρωῒ διαπίστωσα, ὅτι τά ἴδια συναισθήματα εἶχαν κατακλύσει καί τόν Μακα-

*Ἀναμνηστική φωτογραφία τῶν μελῶν τῆς Σύναξης
στόν περίβολο τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου
στό Φανάρι.*

ριώτατο καί τόν Μητροπολίτη Κιτίου. «Πόσον ἄφρονες εἴμαστε. Καί πόσον δέν διδασκόμαστε ἀπό τά παθήματά μας», ἐπαναλαμβάναμε ὁ ἓνας στόν ἄλλο.

Στίς 9 ἡ ὥρα τό πρωῒ τῆς Δευτέρας θά συνεχιζόταν τό Συνέδριο μέ εἰσηγητή τόν Καθηγητή Πέτρο Βασιλειάδη καί θέμα «Ἀπόστολος Παῦλος: Ὁ Ἀπόστολος τῆς ἐλευθερίας ἐν Χριστῷ». Μά, νιώθαμε νά ἀσφυκτιοῦμε στούς χώρους τοῦ ξε-

νοδοχείου. Θεωρούσαμε προδοσία νά μή ἐπισκεπτόμασταν τούς χώρους, πού πάτησε ὁ Ἅγιος Πολύκαρπος, ὁ Ἅγιος Βουκόλος, ὁ Ἅγιος Χρυσόστομος, οἱ Ἐπίσκοποι Σμύρνης γιὰ ν' ἀφήσουμε, ἀντί στεφάνου ἢ ἀνθέων, ἓνα δάκρυ τῆς συγκίνησής μας στή μνήμη τους. Μ' ἓνα ταξί φύγαμε ἀπό τίς 8 π.μ., ὁ Μακαριώτατος, ἐγώ καί ὁ κ. Βικέτος, γιὰ μιά περιδιάβαση - προσκύνημα στά κύρια Χριστιανικά σημεῖα τῆς πόλης. Πήγαμε στόν «Πύργο», ἀπ' ὅπου ἀγναντέψαμε τή Σμύρνη. Τή Σμύρνη πού τό 1922 εἶχε περισσότερο ἑλληνικό πληθυσμό ἀπ' ὅ,τι ἡ Ἀθήνα, πού εἶχε 57 Ὁρθόδοξες ἐκκλησίες καί πού ἐτοιμαζόταν νά λειτουργήσῃ τό ἑλληνικό της πανεπιστήμιο. Ἀγναντέψαμε τόν χώρο τῆς περιφέρειας Εὐαγγελικῆς Σχολῆς (σημερινό Τουρκικό γυμνάσιο) κι ἡ σκέψη μας τυλίχθηκε κι αὐτή στίς φλόγες, πού τίς νιώθαμε νά ζώνουν τήν πόλη. Κανένα ἴχνος δέν διασώζεται ἀπό τήν Ἀγία Φωτεινή, τόν περίφημο καθεδρικό ναό τῆς πόλης. Οὔτε καί οἱ ἄλλες ἐκκλησίες μας γλύτωσαν ἀπό τή μανία τῶν Τούρκων. Διασώθηκε μόνο ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Βουκόλου, τήν ὁποία ἐπισκεφθήκαμε. Ἦταν γιὰ χρόνια ἀποθήκη ἐμπορευμάτων καί τώρα, πού κατέστη ἐτοιμόρροπος, ἐπισκευάζεται γιὰ νά γίνῃ, ὅπως πληροφορηθήκαμε, ἀποθήκη τῆς κρατικῆς ὀρχήστρας τῆς πόλης.

Ἐπισκεφθήκαμε καί τό παλαιό στάδιο τῆς πόλης, ὅπου, κατὰ τήν παράδοση, μαρτύρησε ὁ Ἅγιος Πολύκαρπος Ἐπίσκοπος Σμύρνης. Πρίν ἀπό τήν καταστροφή, ὁ Ἅγιος Χρυσόστομος, ὁ τότε Ἐπίσκοπος Σμύρνης, συνήθιζε νά τελεῖ ἐκεῖ ὑπαίθρια Θεία Λειτουργία, τήν ἡμέρα τῆς μνήμης τοῦ Ἀγίου Πολυκάρπου. Στήν προκυμαία εἶδαμε μερικά κτήρια, ὅπως τό παλαιό τελωνεῖο, πού σώζονται ὅπως ἦταν πρίν ἀπό τήν καταστροφή, ἀνακαινισμένα βέβαια. Σ' ὅλη τή διαδρομή στούς δρόμους τῆς Σμύρνης ἔχεις τήν αἴσθηση πώς θά συναντήσεις τόν μεγαλεπίβολο τελευταῖο Ἱεράρχη της, τόν Ἅγιο τῆς Ἐκκλησίας μας, τόν ἱερομάρτυρα Χρυσόστομο Σμύρνης. Στ' αὐτιά σου ἀντηχοῦν τά φλογερά κηρύγματα του καί οἱ πύρινοι λόγοι του στήν Ἀγία Φωτεινή καί στούς ἄλλους περικαλλεῖς ναούς τῆς πόλης.

Σέ μιά επίσκεψή μου στήν Ἀθήνα, πρίν ἀπό χρόνια, βρῆκα σέ κάποιο βιβλιοπωλεῖο τρεῖς τόμους μέ τά διασωθέντα ἔργα τοῦ Σμύρνης Χρυσοστόμου. Διαβάζοντας τούς λόγους του, πέραν ἀπό τή μεγάλη φιλοπατρία του, διαπιστώνεις καί τήν φιλολογική του κατάρτιση καί τή δεξιοτεχνία του νά συνδέει τά παλαιά μέ τά νέα. Ἐρχόντουσαν συνεχῶς στή μνήμη μου ἀποσπάσματα τῶν λόγων του πού μέ εἶχαν ἐντυπωσιάσει.

Ἦταν πάντα ἐπιτυχής ἡ σύνδεση ἐκ μέρους του τῶν καταστάσεων τοῦ καιροῦ του μέ γεγονότα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ὅταν γινόταν λόγος γιά τήν ἐπικείμενη προσπάθεια ἀπελευθέρωσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κι ὅμως καθυστεροῦσε νά υλοποιηθεῖ μία τέτοια προσδοκία, ἔγραψε ὁ μαρτυρικός ἐκεῖνος Ἱεράρχης στόν Βασιλέα Κωνσταντῖνο: «Βασιλεῦ, σύ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;» Ἡ ἀναφορά ἦταν ξεκάθαρη. Ὁ λόγιος ἐκεῖνος Ἱεράρχης ὑπαινίσσετο τήν ἐρώτηση πού ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, διά τῶν μαθητῶν του, ὑπέβαλε στόν Χριστό. Κι ὅταν τόν Μάιο τοῦ 1919 ὁ ἀπελευθερωτικός στρατός ἀπεβιβάσθη στή Σμύρνη, στή δοξολογία πού ἔγινε τήν Κυριακή τῆς Σαμαρείτιδος, ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος μίλησε ἀρχίζοντας μέ τό ρητό: «Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός». Τά λόγια ἦσαν ἀσφαλῶς ἀπό τήν εὐαγγελική περικοπή τῆς ἡμέρας. Πίσω ἀπό τά λόγια αὐτά τῆς Σαμαρείτιδος, ὅμως, κρύβονταν οἱ πόθοι ἑκατονταετιῶν ὁλόκληρου τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού ἔβλεπε τόν Ἑλληνικό Στρατό ὡς τόν Μεσσία. Αὐτά ὅλα, πού καί ὅταν σέ ἄλλους χώρους τά διάβαζα ἢ ἀπλῶς τά ἐνθυμούμουν μέ συγκινοῦσαν ιδιαίτερα, τώρα προκαλοῦσαν δάκρυα στά μάτια μου καί μούδιασμα σ' ὅλη τήν ὑπαρξή μου. Ἦταν ὀδυνηρή ἡ περιδιάβαση, ἦταν ὅμως ἀνεπανάληπτη ἐμπειρία.

Στό ξενοδοχεῖο ἐπιστρέψαμε στίς 10.00 π.μ., ὅταν ξεκινοῦσε ἡ δεύτερη εἰσήγηση τῆς ἡμέρας, τήν ὁποία καί παρακολουθήσαμε, ὅσο ἡ συγκινησιακή φόρτιση καί οἱ ἀναμνήσεις μᾶς τό επέτρεπαν. Εἰσηγητής ἦτο ὁ κ. Χρήστος Βούλ-

γαρης καί θέμα: «Saint Paul and the Cosmic Dimensions of Christ's Redemptive Work».

Στίς 11.30 π.μ. ἀναχωρήσαμε, μέ λεωφορεΐα, γιά ἐκτέλεση ἐπίσκεψης στήν ἀρχαία Ἑφεσο. Ξεναγηθήκαμε στούς ἱστορικούς καί θρησκευτικούς χώρους τῆς παλαιᾶς πόλης καί αἰσθανθήκαμε τήν φωνή τοῦ Παύλου νά ἀντηχεῖ, ἀκόμα, στή γύρω περιοχή. Νιώσαμε πώς οἱ νουθεσίες του «πρός τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐφέσου» ἀπευθύνονταν καί σ' ὅλους ἐμᾶς, κληρικούς καί λαϊκοὺς, πού χάρις στήν πρόφρονα πρόσκληση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ ἐκτελούσαμε ἐκείνη τήν προσκυνηματική ἐκδρομή. Ἀκολούθησε γεῦμα σέ ἐστιατόριο κοντά στό ἀεροδρόμιο τῆς Σμύρνης. Στό γεῦμα ἤγειρε πρόποση ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τσεχίας καί Σλοβακίας Χριστοφόρος. Μιλώντας σέ ἄψογα Ἑλληνικά ἐξῆρε τό ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Ὁρθοδοξία καί τόνισε τήν ὀφειλή ὅλων πρὸς τόν Παῦλο. Στή συνέχεια ἀναχωρήσαμε, πάλι μέ ναυλωμένο ἀεροπλάνο, γιά τήν Ἀττάλεια, ὅπου θά συνεχιζόταν τό Συνέδριό μας.

Ἡ Ἀττάλεια, κατ' ἐξοχήν τουριστική πόλη, ξυπνοῦσε ἄλλες μνημеса μέσα μας. Ἀπὸ τό στρατιωτικό ἀεροδρόμιό της ἐξορμοῦσαν τὰ ἀεροπλάνα πού βομβάρδισαν καί κατέστρεψαν τήν Κύπρο. Ἐδῶ συνειδητοποιήσαμε ἀπὸ τοὺς πολλοὺς χάρτες, πού ὑπῆρχαν στά δωμάτια καί στοὺς κοινόχρηστους χώρους τοῦ ξενοδοχείου, τό πλεονέκτημα τῆς ἀπόστασης γιά τήν Τουρκία. Σέ ἀπόσταση βολῆς ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ Κύπρος χρειαζόταν πολλή διπλωματικότητα καί ιδιαίτερη προσοχή γιά νά ἀποφύγει τήν ἐπίθεση ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Τίς συνέπειες τοῦ παραλογισμοῦ τῶν ὀλίγων στήν Κύπρο, ἀλλά καί τῶν μεθοδεύσεων τῶν ξένων, τίς βιώνουμε μέχρι σήμερα, χωρὶς νά διαφαίνεται ἐλπίδα ἐξόδου ἀπὸ τὰ τραγικά ἀδιέξοδα.

Τό πρωῒ τῆς Τετάρτης 14 Ὀκτωβρίου συνεχίστηκαν οἱ ἐργασίες τοῦ Παυλείου Συνεδρίου μέ ἄλλες δύο εἰσηγήσεις. Ὁ Καθηγητής Helmut Koester μίλησε μέ θέμα: «The charismata of the Spirit in the Service of the Church» καί ὁ Κα-

θηγητής Karl Donfried μίλησε μέ θέμα «The Life of Christ in St Paul: From Glory to Glory». Μετά καί ἀπό συζήτηση διάρκειας μιᾶς ὥρας, ἀναχωρήσαμε μέ λεωφορεῖα γιά ἐπίσκεψη στήν ἀρχαία Πέργη τῆς Παμφυλίας. Καί πάλι οἱ θρησκευτικές μνημές πλακῶνου τήν ψυχή μας. Τήν κατήφειά μας καί τή στενοχώρια μας ἐπαυξάνει ἡ προκλητικά ἀδιάφορη στάση τῶν Τούρκων. Ἐνῶ ὁ καιρός ἦταν βροχερός καί θᾶ ἔπρεπε οἱ φύλακες νά ἐπιταχύνουν τό κόψιμο εἰσιτηρίων (θᾶ τολμούσαμε νά ποῦμε ὅτι θᾶ ἔπρεπε νά ἐπιτρέψουν τήν εἴσοδο δωρεάν σ' ἐμᾶς τοὺς πραγματικούς κατόχους τῶν χώρων), ἐν τούτοις μᾶς παρακολουθοῦσαν μέ μιάν παγερή ἀδιαφορία. Κι ἄς ἦταν γιά μᾶς τό κάθε βῆμα κι ἓνα ἄνοιγμα μιᾶς βαθιάς πληγῆς στήν ψυχή μας. Λόγω τῆς βροχῆς ἡ ἐπίσκεψη περιορίστηκε χρονικά.

Τό ἀπόγευμα συνεχίστηκαν οἱ ἐργασίες τοῦ Παυλείου Συνεδρίου μέ ἄλλες δύο εἰσηγήσεις. Ὁ Καθηγητής Brian Daley μίλησε μέ θέμα: «St Paul: a model of Preaching and Ministry in the Fathers of the Church» καί ὁ Καθηγητής Ἰωάννης Καραβιδόπουλος μέ θέμα: «Τό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὡς θεολογική γέφυρα μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσης». Στό δείπνο πού ἀκολούθησε ἤγειρε πρόποση ὁ Μητροπολίτης Ταλλίνης καί πάσης Ἑσθονίας Στέφανος.

Ἐνωρίς τό πρωῒ τῆς Τετάρτης 15 Ὀκτωβρίου (7.00 π.μ.) ἀναχωρήσαμε γιά τόν ἀερολιμένα τῆς Ἀττάλειας, ἀπό ὅπου μέ ναυλωμένη, καί πάλι, πτήση ἀναχωρήσαμε γιά τή Ρόδο. Τό κλίμα πιά ἄλλαξε. Τήν παγερή ἀδιαφορία τῶν Τούρκων, στό βάθος ἴσως καί τήν ἐχθρότητά τους, διαδέχθηκε ἡ ἐνθουσιώδης ὑποδοχή τοῦ εὐσεβοῦς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Στόν ἀερολιμένα τῆς Ρόδου ὑποδέχθηκαν τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη καί ὅλη τή συνοδεία του ὁ Μητροπολίτης Ρόδου ἐπί κεφαλῆς ὅλων τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Δωδεκανήσου, καθῶς καί οἱ τοπικές ἀρχές. Στό δρόμο ἀπό τό ἀεροδρόμιο πρὸς τόν Καθεδρικό Ναό τῆς Ρόδου πλῆθος κόσμου καί μαθητές τῶν σχολείων μέ λάβαρα, σημαῖες καί πανῶ ἐξεδήλωναν τήν ἀφοσίωσή τους πρὸς τόν ποιμενάρχη τους, τόν Οἰκουμε-

νικό Πατριάρχη, αλλά και τούς άλλους Προκαθημένους. Μέ την είσοδο του Πατριάρχου στη Ρόδο πραγματικά «έσεισθη πᾶσα ἡ πόλις».

Ἐξω ἀπό τόν Καθεδρικό Ναό καί ἀπό εἰδικῶς πρὸς τοῦτο στηθεῖσα ἐξέδρα, ὁ Παναγιώτατος ἀπηύθυνε χαιρετισμὸν πρὸς τὸν κλῆρο καί τὸ λαὸ τῆς Ρόδου. Στὴ συνέχεια προέστη τῆς δοξολογίας πού ἔγινε στὸν Καθεδρικό Ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Τὸν Παναγιώτατο, τούς λοιπούς Προκαθημένους καί τούς ἄλλους συνοδούς Ἱεράρχες προσφώνησε ὁ Μητροπολίτης Ρόδου. Ἀντιφώνησε ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ἀκολούθησε δεξίωση στό δημοτικό μέγαρο Ρόδου, πού παρατέθηκε ἀπὸ τὸν Δήμαρχο Ρόδου. Ἀναχωρήσαμε γύρω στό μεσημέρι γιὰ τὴ Λίνδο, ὅπου, στὸν εὐρισκόμενο ἐκεῖ ναῖσκο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐψάλη δοξολογία, χοροστατοῦντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, καί ἀκολουθῶς ὁ Δήμαρχος Λινδίων παρέθεσε ἐπίσημο γεῦμα. Παντοῦ

Ἀπὸ τῆς Δοξολογίας στὸν καθεδρικό ναὸ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ρόδου.

οί ἴδιες ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις ὑπὲρ τοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλά καί τῶν ἄλλων Προκαθημένων καί τῶν Ἐκπροσώπων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀργά τό ἀπόγευμα συνεχίστηκε τό Συνέδριο μέ δύο ἄλλους εἰσηγητές. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Khalil εἰσηγήθηκε τό θέμα: «The Bishop in the Pastoral letters (I & II Timothy and Titus): Insights for the Contemporary Episcopacy». Ἡ Καθηγήτρια Turid Karlsen Seim παρουσίασε τό θέμα: «Race and Gender in St. Paul».

Τό βράδυ ὁ Νομάρχης Δωδεκανήσου παρέθεσε ἐπίσημο δείπνο πρὸς τιμὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καί ὄλων τῶν Ἀντιπροσωπειῶν. Στό δείπνο μίλησε ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης. Προσφωνήσεις ἔγιναν ἀπὸ τὸν Νομάρχη, τὸν Μητροπολίτη Ρόδου καί τὸν Πρόξενο τῆς Τουρκίας στή Ρόδο.

Τό πρωῒ τῆς ἐπομένης, Πέμπτης 16ης Ὀκτωβρίου, ἀναχωρήσαμε γιὰ τὴν Κρήτη. Γύρω στίς 8.30 π.μ. φθάσαμε στὸ ἀεροδρόμιο Ἡρακλείου, ὅπου ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, μέ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης Εἰρηναῖο, καί οἱ τοπικὲς ἀρχὲς ἐπεφύλαξαν θερμότητα ὑποδοχὴ στὸν Πατριάρχη. Τό σκηνικὸ στοὺς δρόμους ἀπὸ τό ἀεροδρόμιο πρὸς τὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἦταν τό ἴδιο ὅπως καί στή Ρόδο, μάλιστα ἀκόμα καί πιό ἔντονο λόγω τοῦ μεγαλύτερου πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης. Σχολεῖα, ἐργαζόμενοι, ἀπλὸς κόσμος κρατώντας στά χέρια τοὺς ἑλληνικὲς σημαῖες ἐξεδήλωναν τὸν σεβασμὸ τοὺς πρὸς τὸν Πατριάρχη καί τὴν χαρὰ τοὺς γιὰ τὴν τιμὴ πού τοὺς γινόταν μέ τὴν ἐπίσκεψή του.

Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς κάθε ἀντιπροσωπείας μαζί μέ ἕνα συνοδό του καί ἕνα ἐκπρόσωπο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης βρισκόταν σέ ξεχωριστό αὐτοκίνητο. Στό αὐτοκίνητο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου βρισκόταν ὁ Μακαριώτατος καί ὁ ὑποφαινόμενος μαζί μέ τὸν Μητροπολίτη Πέτρας καί Χερρονήσου Νεκτάριο. Ἐπειδὴ στὸν ἀνεμοθώρακα τοῦ αὐτοκινήτου βρισκόταν πινακίδα μέ τὴν ἔνδειξη «Ἐκκλησία Κύπρου», γινό-

μασταν συνεχῶς ἀντικείμενο ιδιαίτερων ἐπευφημιῶν ἀπὸ τὸν Κρητικό λαό.

Στὴν πλατεῖα τοῦ περικαλλοῦς Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ὁ Παναγιώτατος ἀπευθύνθηκε, μέ ἐμπνευσμένο λόγο, πρὸς τὸν Ἱερό Κλῆρο καὶ τὸ λαό τῆς Κρήτης. Ἀκολούθησε Δοξολογία ἐπὶ τῇ ὑποδοχῇ τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Τὸν Παναγιώτατο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Προκαθημένους, τὰ μέλη τῶν συνοδευτῶν τους καὶ τὰ μέλη τοῦ Παυλείου Συνεδρίου προσφώνησε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης Εἰρηναῖος. Ἀντιφώνησε ἐκ μέρους ὅλων ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου. Ἡ ἀντιφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἰσχυροὶ καὶ αὐξάνόμενοι σέ ἔνταση εἶναι οἱ κραδασμοὶ πού νιώθουμε στὴν ψυχὴ μας τίς τελευταῖες μέρες, Ἁγιοὶ Ἀδελφοί. Πρωτόγνωρες οἱ δονήσεις πού συγκλονίζουν τὸ εἶναι μας. Ἀπὸ τῇ θεοφρούρητῃ Βασιλεύουσα, ὅπου οἱ περὶ τὸν ἐν ἡμῖν Πρῶτον, ὡς ἐκλεκτοὶ μιᾶς ἄλλης Μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων, συντονίζονται μέ τὰ ὕψιστα - ἀξίες καὶ ἰδανικά «ὦν οὐκ ἔστιν ἄξιος ὁ κόσμος» -, καί, συμβιώνοντας μέ τὴν Ἱστορία καὶ τὰ ὅσια τῆς θρησκείας μας, ἐκφέρουν λόγον καθοδηγητικόν πρὸς ὅλους, μέχρι τὴν μεγαλόνησον Κρήτη, πού τὴν περικοσμεῖ ἡ Χριστιανικὴ τῆς δόξας καὶ τὴν περιλούζει ἡ Ἑλληνικὴ λαμπρότητα, νιώθουμε νὰ μεταβαίνουμε ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν.

Στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅσο κι ἂν νιώσαμε νὰ ματώνει ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ τὰ πολλά βουβά προσκυνήματά μας, αἰσθανθήκαμε τὴν ἄμαχον προστασία τῆς Ὑπερμάχου Στρατηγοῦ νὰ ἐφαπλοῦται ἐπὶ τὴν Πόλιν καὶ τὸν χριστεπώνυμο λαό της. Ψηλαφήσαμε τὰ ἔχνη ἀγίων ἀνδρῶν, προμάχων τῆς πίστεως, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ὁμολογίας τῶν ὁποίων ἀπηλάθησαν οἱ «βαρεῖς καὶ λοιμώδεις λύκοι» καὶ ἡ Ἐκκλησία «ὀρθοτομεῖ τῆς εὐσεβείας τὸ μέγα μυστήριον».

Μὰ καὶ στὴν Ἑφεσο, στὴν Πέργη, στὴν Ἀττάλεια, αἰσθανθήκαμε ἔντονη τὴ συναισθηματικὴ φόρτιση. Ἐνωτισθήκαμε τῇ φωνῇ τοῦ Παύλου νὰ ἀντηχεῖ ἀκόμα στοὺς δρό-

μους καί στίς πλατεῖες τῶν πόλεων. Νιώσαμε καί τό πικρό αἶσθημα τῆς ἀπογοήτευσης γιά τή μετακίνηση τῆς λυχνίας τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν.

Καί ἰδοὺ τώρα, στήν ἔνδοξη Κρήτη, πού δέν δέκτηκε ἀπλῶς τόν λόγον τοῦ Ἀπ. Παύλου, ἀλλά καί τόν ἐκαλλιέργησε καί τόν ἀνέπτυξε σέ δένδρο ἀειθαλές καί κατάκαρπο. Μπροστά μας ζωντανεῖ καί πάλιν ὁ Παῦλος νά παλεύει μέ τή θάλασσα καί τά στοιχεῖα τῆς φύσεως. Τόν παρακολουθοῦμε στούς Καλούς Λιμένες, νά περιπλέει τήν Κλαύδη, νά ἐπιθυμεῖ νά φθάσει στόν Φοῖνικα. Ἀναπολοῦμε καί ὅλο τό ἔργο του στήν Κρήτη καί δοξάζουμε τόν Θεό, πού τό εὐλόγησε καί ἔδωσε τή σημερινή καρποφορία. Εὐχαριστοῦμε, ὡς ἐκ τούτου, τήν Α.Θ.Π. τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο τόσο γιά τήν πρωτοβουλία τῆς διοργάνωσης αὐτῶν τῶν ἐπισκέψεων στό ἔτος Ἀποστόλου Παύλου, ὅσο καί γιά τή φιλοξενία στούς χώρους αὐτούς τῆς ἄμεσης δικαιοδοσίας του. Εὐχαριστοῦμε καί τόν Σεβασμιώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης κ. Εἰρηναῖο γιά τούς θερμούς λόγους, μέ τούς ὁποίους μᾶς δέκτηκε στήν Κρήτη.

Γνωρίζοντας καί ἀπό προηγούμενες ἐπισκέψεις μας τήν εὐσέβεια τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἀλλά βλέποντας καί τήν θερμότητα τῆς σημερινῆς ὑποδοχῆς, ἀναλογιζόμαστε, πῶς, ὅταν πρίν ἀπό 1942 χρόνια, ὁ Παῦλος ἐπισκεπτόταν τήν Κρήτη, «γενόμενος ξένων δαιμονίων καταγγελεύς», κι ὅταν ἀργότερα «ἀπέλιπε τόν Τίτον ἵνα τά λείποντα ἐπιδιορθώσῃ», οὔτε καί ὁ ἴδιος θά φανταζόταν τά ἀποτελέσματα ἐκείνου τοῦ ἐγχειρήματος. Κι οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης δέν θά μπορούσαν νά ὑποψιαστοῦν, πῶς ἡ νέα θρησκεία, πού εὐαγγελιζόταν τότε ὁ Παῦλος, θά γινόταν ἡ μοναδική κιβωτός, στήν ὁποία θά χρωστοῦσαν τή διαφύλαξη τῆς γραμματείας καί τῆς γλώσσας τους, ἡ πραγματική σχεδία τοῦ βίου τους. Ἐδῶ, στόν χῶρο τοῦτο, ὁ Παῦλος ἔσυρε τότε τίς γραμμές καί ἔνωσε τήν Κρήτη μέ τήν Ἱερουσαλήμ, τήν συνέδεσε μέ τόν Γολγοθᾶ, συνδύασε τή νέα θρησκεία τῆς Ἀποκαλύψεως μέ τό λαμπρό ἑλληνικό πολιτισμό.

Στό σταυροδρόμι λαῶν καί θαλασσῶν, κοιτίδα ἀρχαίων πολιτισμῶν, ἡ Κρήτη δέκτηκε κατὰ καιροῦς τήν ἐπίσκεψή κι ἄλλων πολλῶν. Πέρασαν ἄνθρωποι πού μετέφεραν φιλοσοφικά συστήματα, ὑποσχέθηκαν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, κήρυξαν διάφορες θρησκευτικές δοξασίες. Τό ἔργο τους, ὅμως, ἔσβησε. Ἡ Ἱστορία τοὺς ξέχασε. Τό ἔργο τοῦ Παύλου καί τῶν συνεργατῶν του μένει καί μεγαλύνεται.

Μέ τήν συμπλήρωση τῶν ἐπισκέψεων μας στίς κυριότερες πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, στή Ρόδο καί στήν Κρήτη, ἀπ' ὅπου πέρασε ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν, ἀναλογιζόμαστε τήν παγκόσμια ἀνατροπή πού πέτυχε ὁ γίγας αὐτός τοῦ πνεύματος, καί διερωτώμαστε ποιά μορφή θά εἶχε ὁ κόσμος χωρίς αὐτόν. Ἀλλάξε πράγματι ὁ Παῦλος τόν ροῦν τῆς Ἱστορίας καί πέτυχε ἀναστροφή τῶν ἀνθρωπίνων, συνεπικουροῦντος βέβαια τοῦ Θεοῦ.

Εὐρισκόμενοι στήν Κρήτη ἀξίζει νά ἐπισημαίνουμε μερικές πρωτοποριακές ἀλλαγές, πού ἐπεχείρησε ἀπ' ἐδῶ ὁ Παῦλος, ὅπως τίς βλέπουμε στήν πρὸς Τίτο ἐπιστολή:

Στήν περίπτωση τοῦ Τίτου, ἐξ ἐθνῶν Χριστιανοῦ, πού, παρὰ τίς ἀντιρρήσεις τῶν ἰουδαϊζόντων, ὁ Παῦλος ἀρνεῖται νά ὑποβάλει σέ περιτομή, ἀποκαλύπτεται ἡ εὐρύτητα τοῦ πνεύματος τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου καί ἡ ἀμετάκλητη ἀναθεώρηση τῶν ἀπόψεων τῆς νεότητάς του ὅτι ἡ σωτηρία εἶχε ὡς ἀφετηρία τή Νομοδοσία στό Σινᾶ, πού ἀπευθυνόταν μόνο στοὺς Ἑβραίους. Ὁ Παῦλος βλέπει τώρα τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων νά πηγάζει ἀπό τήν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν Ἀβραάμ, διὰ τοῦ ὁποίου «ἐνευλογήθησαν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς».

Χωρίς τόν Παῦλο ὁ Χριστιανισμός θά παρέμενε κλεισμένος στά Ἰουδαϊκά του πλαίσια, ἴσως ἀκόμα, καί στά Παλαιστινιακά του ὅρια καί μόνη του δυνατότητα θά ἦταν νά ἐξελιχθεῖ σέ ἓνα ἀνανεωτικό κίνημα τοῦ παραδοσιακοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ὁ Παῦλος εἶναι τό ὄργανο τοῦ Θεοῦ, πού συμβάλλει ἀποφασιστικά στήν ἀνέλιξη τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας ὡς πορείας ζωῆς γιὰ ὅλη τήν ἀνθρωπότητα, ἀπό τὰ Ἰε-

ροσόλυμα «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πρ. 1,8). Χωρίς τόν Παῦλο, μπορεῖ κι ὅλοι ἐμεῖς ν᾿ ἡμασταν ἀκόμα στήν πλάνη.

Σέ μιάν ἐποχή μέ ποικίλους μύθους καί δεισιδαιμονίες, περί καθαρῶν καί ἀκαθάρτων, ἦταν πρωτοποριακός ὁ λόγος τοῦ Παύλου πρὸς τόν Τίτο ὅτι «πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς· τοῖς δέ μεμιαμμένοις καί ἀπίστοις οὐδέν καθαρὸν ἀλλὰ μεμιάνεται αὐτῶν ὁ νοῦς καί ἡ συνείδησις» (Τίτ. 1,15). Ἡ θρησκεία πού εὐαγγελιζόταν ὁ Παῦλος δέν ἦταν μιά ὑλιστική ἐκδήλωση. Ἡ σχέση μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων δέν ὑποβιβάζοταν σέ μιάν παχυλή ἐκτίμηση φαγητῶν καί ποτῶν. Ἦταν σχέση πνευματικῆς ἐλευθερίας.

Ἀποσπᾶ ἔτσι ὁ Παῦλος τόν Χριστιανισμό ἀπό τίς παρανοήσεις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, καθὼς καί ἀπό τίς προσωρινές διατάξεις τοῦ Νόμου, καί τόν διακρίνει τόσο ἀπὸ προηγούμενες θρησκείες ὅσο καί ἀπ’ αὐτές πού ἀκολούθησαν καί πού διελάμβαναν τὴν προτροπὴ «ἀπέχεσθαι βρωμάτων», θεωρώντας ὅτι κάποια ἀπὸ αὐτὰ μολύνουν ἠθικά τόν ἄνθρωπο. Στρέφει τὴν προσοχή στό ἐσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπ’ ὅπου ἐξέρχονται διαλογισμοί καί κακίες, διὰ τῶν ὁποίων μιάνεται ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὸ συνιστοῦσε μιάν ἐπανάσταση στήν ἔννοια τῆς θρησκευτικῆς νηστείας. Κάθε τι τό φωτεινὸ καί ὠραῖο προέρχεται ἀπὸ τό ἐσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ θέση πού παίρνει ὁ Παῦλος ἀπέναντι στοῦ θέμα τῆς δουλείας, στήν πρὸς Τίτον Ἐπιστολή, καί ἡ ἀναγωγή του σέ μιὰ ἀνώτερη, πνευματικὴ, σφαῖρα. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε ἀρχίσει νὰ διαδίδεται καί νὰ βρίσκει ἐπίδραση ἡ στωϊκὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί τὴν ἀξία τοῦ κάθε ἀτόμου. Γι’ αὐτὸ καί μεταξύ τῶν δούλων ἄρχισε νὰ παρατηρεῖται ἀναβρασμός. Ἄν ὁ Παῦλος, πού σέ ἄλλη περίπτωση διακήρυξε, ὅτι «οὐκ ἔνι δοῦλος ἢ ἐλεύθερος...», ἐρχόταν νὰ ὑποδαυλίσει αὐτὴν τὴν κατάσταση, θά ξεσηκωνόταν μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση, μέσα στήν ὁποία θά ἐνταφιαζόταν ὁ Χριστιανισμός. Γι’ αὐτὸ κι ὁ Παῦλος ἀνεβάζει τό ζήτημα σέ μιὰ ἀνώτερη σφαῖρα, ὅπου ὅλες οἱ κοινωνικὲς διαφορὲς ἔχουν δευτερεύουσα ση-

μασία. «Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις», πού μᾶς ἄνοιξε τὰ μάτια γιὰ νά δοῦμε τί εἶναι ἡ ἀληθινή ἀνθρώπινη ἀξία καί ἡ καταξίωση μέσα στόν καινούργιο αἰῶνα. Δέν μπορεῖ κανείς νά προσποιεῖται, ὅτι δέν γνωρίζει τήν ἔλευση στόν κόσμο τοῦ Χριστοῦ καί τίς ἐπαγγελίες του. Ἡ ἀλλαγὴ πρέπει νά προέλθει «ἐκ τῶν ἔνδον» γιὰ νά μεταβάλλει τήν κοινωνία.

Τέλος, ἀναφέρω μίαν ἄξια λόγου ποιμαντική προτροπὴ πρὸς τὸν Τίτο: Ὁ Παῦλος, ἐξ αἰτίας καί τοῦ φημολογουμένου σκληροῦ χαρακτῆρα τῶν Κρητῶν, δίνει ἔμφαση σέ μιὰ σπουδαία παιδαγωγικὴ ἀρχή. «Ἐλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως» (Τίτ. 1,13), τοῦ συνιστᾷ. Ὑπογραμμίζει ἔτσι γιὰ μᾶς τοὺς Ποιμένες ἐκεῖνο, πού ἀργότερα ἐξέθεσε πιό ἀναλυτικά ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὅτι δηλ. δέν μπορούμε νά προσεγγίζουμε ὅλους τοὺς πιστοὺς μέ τὸν ἴδιο τρόπο: «Ἄλλους καθοδηγεῖ ὁ λόγος κι ἄλλοι συμμορφώνονται μέ τό παράδειγμα. Οἱ μὲν δέονται κέντρων, οἱ δέ χαλινοῦ. Ἄλλους ὠφελεῖ ὁ ἔπαινος κι ἄλλους ἡ παρατήρηση. Ἄλλους τοὺς διορθώνει ἡ ἐνίσχυση, ἄλλους ἡ ἐπίπληξη. Ἄλλους ὁ δημόσιος ἔλεγχος κι ἄλλους ἡ κατ' ἰδίαν νοουθεσία» (ΕΠΕ 1, σελ. 111).

Αὐτά, λοιπόν, κι ἄλλα πολλά διδάσκει ἀπὸ τὴν Κρήτη ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος. Κι εἶναι χαρακτηριστικό, πὼς ἡ Ἐκκλησία, πού ἱδρυσε ἐδῶ ὁ Παῦλος, ὡς «ἄμπελος εὐκληματοῦσα» κάλυψε πολὺ σύντομα ὁλόκληρο τό νησί. Τοὺς καρπούς πού ἔδωσε τοὺς γεύτηκε καί τοὺς ἀπόλαυσε ὁλόκληρη ἡ Χριστιανικὴ οἰκουμένη. Ἅγιοι, ὅπως ὁ μεγάλος ὑμνωδὸς Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, δέν ἀνήκουν μόνο στὴν τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, ἀλλ' εἶναι φωστῆρες ἀειλαμπεῖς τῆς οἰκουμένης. Προσωπικότητες ἐκκλησιαστικές, ὅπως ὁ Εὐγένιος Λούκαρις, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, δέν μποροῦν νά περιοριστοῦν στὰ ὅρια τῆς μεγαλονήσου. Ἐξάλλου ἐλάμπρυναν περηφανεῖς θρόνους τῆς ὅλης Ὁρθοδοξίας. Ἡρώες τῆς πατρίδας, ὅπως ὁ Γαβριήλ στό Ἀρκάδι, εἶναι φάροι φωτεινοὶ γιὰ ὅσους ἀγωνίζονται νά ἀποφύγουν τὸν ἐθνικὸ ἐξευτελισμό. Κι ἡ ἀντίσταση ὅλου τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ στὴν εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλε-

μο τροφοδοτεῖ ἔθνη καὶ λαούς μέ ἀξίες καὶ ἰδανικά.

Ἀναπέμποντες δόξα στὸν ἐν Τριάδι Θεὸν ἡμῶν, πού μᾶς ἀξίωσε τῆς μεγάλης χαρᾶς αὐτῶν τῶν ἡμερῶν, τῆς ἐπὶ τό αὐτό συναθροίσεως ὅλων τῶν Προκαθημένων τῶν κατὰ τόπους ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς παρακολούθησης τοῦ οὐρανοβάμονος Παύλου σ' ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἀνά τὸν τότε γνωστό κόσμο πορείας του, εὐχαριστοῦμε βαθύτατα καὶ τὴν Α.Θ.Π. τὸν Οἰκουμενικό Πατριάρχη πού ὀργάνωσε τὴ συνάθροιση καὶ τὴν πορεία μας καὶ μᾶς φιλοξένησε πλουσιοπάροχα στὰ ἐδάφη τῆς δικαιοδοσίας του. Εὐχαριστοῦμε κι ἐσᾶς, Σεβασμιώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Κρήτης, καὶ τὸν πιστό λαό σας γιὰ τὴν ὑποδοχὴ καὶ τίς ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης σας. Εὐχόμαστε πλούσια τὴ συγκομιδὴ καὶ στίς ἐρχόμενες χιλιετίες γιὰ τὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Κρήτης».

Μετά τὸ πέρας τῆς τελετῆς στὸν Μητροπολιτικό Ναὸ δόθηκε δεξίωση στό παρακείμενο Ἀρχιεπισκοπικό Μέγαρο καὶ στή συνέχεια ἀναχωρήσαμε γιὰ τοὺς Καλούς Λιμένas, τὸν τόπο ἀποβίβασης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στήν Κρήτη. Καθ' ὁδὸν πρὸς τοὺς Καλούς Λιμένas σταθμεύσαμε στήν ἀρχαία Γόρτυνα, ὅπου ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κατάθεσε τὸν θεμέλιο λίθο τοῦ «Βήματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου».

Στοὺς Καλούς Λιμένas μετά ἀπὸ σύντομη ὑπαίθρια τελετὴ (τὸ ἐκκλησιάκι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἶναι πολὺ μικρό), προσφωνήσεις τῶν τοπικῶν παραγόντων καὶ ἀντιφώνηση ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικό Πατριάρχη, ἐπισκεφθήκαμε τὸ Σπήλαιον, ὅπου, κατὰ τὴν παράδοση, παρέμεινε γιὰ ἄρκετους μῆνες ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἀκολούθησε στίς Μοῖρες, στήν κωμόπολη - ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Γορτύνης καὶ Ἀρκαδίας, γεῦμα, πού παρετέθη ἀπὸ τὸν οἰκεῖο Μητροπολίτη. Ἀπὸ τὸ ἐστιατόριο, λόγω τῶν χρονικῶν περιορισμῶν, μεταβήκαμε στὸν Ἱερό Ναὸ τοῦ Ἀποστόλου Τίτου, στό Ἡράκλειο, ὅπου καὶ πραγματοποιήθηκε ἡ καταληκτήρια συνεδρία τοῦ Παύλειου Συμποσίου. Μετά τὴν ἀνάγνωση τῶν συμπερασμάτων τοῦ Συμποσίου, ἔκλεισε τίς ἐργασίες του ὁ

Παναγιώτατος.

Τό βράδυ, στό ξενοδοχείο, ὅπου καταλύσαμε, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης παρέθεσε ἐπίσημο δεῖπνο πρός τιμή ὄλων τῶν ἀντιπροσωπειῶν. Στό δεῖπνο ἤγειρε πρόποση καί ἀνεφέρθη στά ἀποτελέσματα τῆς πορείας στά βήματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Δημήτριος. Ἀργότερα, γύρω στίς 10 μ.μ., ὁ Παναγιώτατος καί τά πλεῖστα μέλη τῶν ἄλλων ἀντιπροσωπειῶν ἀνεχώρησαν διά τήν Κωνσταντινούπολη, ἀπ' ὅπου τήν ἐπομένη θά ἀναχωροῦσαν γιά τίς χῶρες τους. Οἱ ἀντιπροσωπεῖες τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καί τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρησαν γιά τήν Ἀθήνα. Ἐμεῖς παραμείναμε στήν Κρήτη, γιατί τήν ἐπομένη, Παρασκευή 17 Ὀκτωβρίου, ὑπῆρχε ἀπό τό Ἡράκλειο γιά Λάρνακα ἀπ' εὐθείας πτήση τῶν Κυπριακῶν Ἀερογραμμῶν, μέ τήν ὁποία θά ἀναχωροῦσαμε.

Τό πρωῒ τῆς Παρασκευῆς ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ. Εἰρηναῖος ἐπεσκέφθη τόν Μακαριώτατο στό ξενοδοχείο, ὅπου φιλοξενούμασταν, καί μαζί μεταβήκαμε στήν Ἀρχιεπισκοπή Κρήτης, ὅπου μᾶς παρέθεσε πρόγευμα. Μετά τήν ξενάγηση στούς χώρους τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐπισκεφθήκαμε, μέ τή συνοδεία πάντοτε τοῦ Σεβασμιωτάτου, τήν Ἱερά Μονή Σαββαθιανῶν.

Ἀφοῦ προσκυνήσαμε στόν παλαιό καί τό νεότερο ναό καί ξεναγηθήκαμε στούς χώρους ἐργασίας καί στά διάφορα ἐργόχειρα τῶν μοναζουσῶν, ἐπισκεφθήκαμε καί τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου, πού βρίσκεται λίγο πιό μακριά, στά ὅρια τῆς Μονῆς. Στή συνέχεια παρακαθήσαμε στήν Τράπεζα τῆς Μονῆς καί ἐπιστρέψαμε στό Ἡράκλειο. Ἀργά τό ἀπόγευμα ἀναχωρήσαμε γιά τήν Κύπρο.

Ἀπό τίς 8 μέχρι τίς 17 Ὀκτωβρίου ζήσαμε, πράγματι, ἕνα ἔντονο δεκαήμερο. Ἐντονο σέ συγκινήσεις καί βιώματα. Ἀπό τή Βασιλεύουσα, πού σάν μαγνήτης μέ τοὺς δύο πόλους της, τήν Ἀγία Σοφία καί τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἀσκεῖ μιάν ἀκαταμάχητη ἑλξη στόν κάθε Ἕλληνα, μέχρι τή Σμύρνη μέ τίς ζωντανές ἀκόμα οἰμωγές τοῦ πλήθους τῶν

σφαγιασθέντων, κι από τήν Ἐφεσο μέ τό διπλό συγκινησιακό κέντρισμα τῆς μνήμης, τήν προχριστιανική της δόξα καί τήν μεταχριστιανική της λαμπρότητα, μέχρι τή Ρόδο καί τήν Κρήτη μέ τή ζωντανή Ἑλληνική τους ψυχή, αἰσθανθήκαμε ἔντονα τοὺς ἐσωτερικούς κραδασμούς.

Αὕτη ὅλη ἡ συγκίνηση, πού προέρχεται ἀπό τήν κατάδυση στό ἑλληνικό καί χριστιανικό μας παρελθόν, συντείνει στή διατήρηση ἁσβεστης καί σέ κατάσταση ἐγρήγορσης τῆς μνήμης καί βοηθᾷ στή συγκράτησή της ἀπό τή διάχυση στά καθημερινά καί τά εὐτελῆ.

Ἐπιστρέφοντας στήν Κύπρο νιώθαμε πιά ἔντονη τήν εὐθύνη ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία, ἀλλά καί στήν Ἱστορία καί στοὺς προγόνους μας.